

A HALDOKLÓ CSOMA SAJTÓUTALÁSAI

Archibald Campbell doktor, dardzsilingi kormányfőfelügyelő nekrológ értékű hivatalos jelentése Kőrösi Csoma végzetes lázáról, haláláról és hátrahagyott ingóságairól kitér székely betege két sajtóreferenciájára.¹ Mindkettő a The Government Gazette háromszéki tibetistáinkról szóló híradására vonatkozik. Az egyik 1827. szeptember 10-re nyúlik vissza, a másik 1829. július 9-re. Az előbbit Campbell teljességében idézi², az utóbbit azonban csak összefoglalja, s Duka is csak két bekezdés erejéig közli. Pedig hasznos teljes egészében ismerni, mivel egy hosszú, körülményes levelet foglal össze.³ A kormányközlönyben megjelent kivonat azért is fontos, mert ennek információi hallatára határozta el a Bengáliai Ázsiai Társaság, hogy a Himalájában dolgozó tibeti nyelvtan- és szótárkészítőt financiálisan támogatja.⁴ Az érintett cikk magyar fordítását egy Londonban, a brit nemzeti könyvtárban talált mikrofilm alapján az alábbiakban közlöm, s ugyanazon forrásból fordításban hozzáteszem még azt a The Bengal Hurkaru & Chronicle c. napilapban megjelent, kapcsolatos s mindeddig kiaknázatlan cikk-részletet is, amelyet más kiadványokkal és iratokkal együtt Duka szintén a kalkuttai „Főítélőszék” levéltárában (Administrator General's Office) egy Csoma hagyatéknak fenntartott vasládában látott és leltározott 1854 februárjában.⁵

KÖSZÖNET

Az alábbi cikkátületeket Pielderné Orosz Judit szíves fordításainak köszönhetjük.

1. Ld. Dr. Duka Tivadar. Kőrösi Csoma Sándor dolgozatai. 1885. Budapest: MTA / Buddhista Misszió 1984 reprint, 139-145, 153-154; Terjék József. Emlékek Kőrösi Csoma Sándorról. 1984. Budapest: Kőrösi Csoma Társaság - MTAK 142-146, 170-171; Szilágyi Ferenc. Kőrösi Csoma Sándor levelesládája. 1984. Budapest: Szépirodalmi, 325-334, 336-339.]

2. És Duka angol nyelvű könyvében (Life and Works of Alexander Csoma de Kőrös. 1885. London: Trübner / Manjusri Publishing House, New Delhi 1972 reprint) önkényesen kisebb helyesírási változtatásokkal ill. egy szedési módosítással veszi át.

3. Amelyet Duka *in extenso* hűségű ígérete ellenére négy nagy kihagyással és egyéb, jobbára bocsánatos változtatásokkal tett közzé i. művében: angolul 80-98. l. ill. magyarul 75-89. l.

4. Noha ezt a segítséget érdekeltje visszautasította, a gesztus előnyére vált.

5. The British Library, OIOC, SM 46 ill. SM 31. Ld. Duka i.m. angolul: 164. l. ill. magyarul: 158. l. Duka második, 1957-es kalkuttai látogatásakor a láda már nem került elő, s a kutatók (pl. Bethlenfalvy Géza, Jomagam) azóta is hiába keresik.

FORDÍTÁSOK

Kormányközlöny [The Government Gazette] – 1827. szeptember 10.

[Jelentés az Ázsiai Társaság szerdai összejöveteléről]

„Tibetnek és tulajdonképpen a Bhote országok egészének irodalmával és valóságával kapcsolatban örömmel értesülünk arról, hogy a Kormány védnöksége lehetővé tette a magyar utazó, Kőrösi Csoma Sándor úr számára, hogy folytassa útját felső Bisahirba, hogy három évig folytathassa tibeti tanulmányait, amely időszakban arra vállalkozik, hogy kidolgozza a tibeti nyelv átfogó nyelvtanát és szótárát, figyelmet szentelve az ország irodalmának és történelmének is. Ezen szándék annál inkább kívánatos, mivel értesüléseink szerint Kőrösi Csoma úr Klapprothnak és Remusatnak a tibeti nyelvvel és irodalommal foglalkozó újabb munkáit teljesen tévesnek ítéli. Remusat úr valóban elismeri anyagának tökéletlenségét, de Klapproth szokás szerint ellentmondást nem tűrő kijelentéseket tesz, és azt a fogalmat, hogy Indiában az angolok valamennyire is eredményes tibeti kutatást végeznek, kimondhatatlan megvetésben részesíti.”

[SM 46: 1815. június 2. – 1832. március 29. tekercs.]

Kormányközlöny [The Government Gazette] – 803. sz. Melléklet [Supplement], XV. köt. 1829. július 9. Ázsiai Társaság, – A társaság szerdán tartott összejövetelén, folyó hó 1-én

„Részleteket olvastak a Gerard doktor által Fraser úrnak címzett levélből, Kőrösi Csoma úrra vonatkozóan. Határozat született, hogy bizonyos havi juttatást állapítsanak meg Csoma úr részére, és hogy a kutatásaiban feltehetően hasznosítható könyvekből, amennyiben ezek Kalkuttában beszerezhetőek, egy szállítmányt küldjenek számára.

Gerard úr írásának a Kőrösi Csoma úr munkáját illető részletei nagyon lebecsülők voltak, nemcsak mert érdekesítő képet festenek az irodalom ügyében fáradozó, pártatlanul önzetlen és vállalkozó szellemű, egy kevésbé céltudatos szellemet minden bizonnyal legyűrő nehézségekkel is szembenéző személy tiszteletre méltó, mi több, hősies odaadásáról, hanem mert szólnak annak a tudásnak a lefektetéséről is, amely hosszú időközön keresztül különleges emberekre korlátozott, akiknek a nyelve és szokásai alig ismertek az európaiak számára; de amely, Kőrösi Csoma úrnak és tanult társának, a Lámának a szerencsés közbenjárása révén remélhetőleg már nem sokáig marad rejtett kincs az irodalmi köztudat számára.

Gerard úr, aki néhány hónappal ezelőtt tért vissza Koonawar-i útjáról, meglátogatta Kőrösi Csoma urat Kanum faluban, ahol őt egy kis kunyhóban találta,

könyvekkel körülvéve és jó egészségben. Szelleme teljesen elmerülni látszott a tanulmányaiban, a körülményei viszont, különösen az éghajlat keménysége minden bizonnyal akadályozták ezirányú erőfeszítéseiben. A múlt télen, körülbelül tízezer láb magasan tetőtől talpig gyapjába bugyolálva, reggeltől estig kikapcsoló szünet nélkül az íróasztalánál ült, leszámítva a változatlan rutinnal fogyasztott, zsíros teából álló egyszerű étkezéseit, azon a vidéken ugyanis a tea egyfajta levesnek számít, amely nem más, mint magából a növényből és vízből, vajból, sóból készült keverék.

Kanumban a tél kegyetlensége jelentéktelennek tűnik a zanszkári kolostorbelihez képest, ahol Csoma úr egy egész évet töltött, a Lámával és egy szolgálával együtt bezárkózva egy kilenc négyzetlábnyi zárkába. Az időjárás, a nulla alatti hőmérséklet több mint négy hónapon át akadályozta meg őket abban, hogy ki-mozduljanak. Ott ült becsomagolva egy juhbőr kabátha, összefont karral, és ebben a testhelyzetben olvasott reggeltől estig, tűz nélkül, alkony után világítás nélkül. A föld képezte az ágyát, és az épület fala védte az időjárás viszontagságai ellen. A leírás szerint a hideg akkora volt, hogy komoly feladatnak bizonyult kivenni a kezét a bundás védettség alól, hogy tovább lapozzon. Ilyen körülmények között gyűjtött össze és rendezett el Kőrösi Csoma úr negyvenezer tibeti nyelvű szót. Úgy tűnik, már amennyire Gerard doktor meg tudta ítélni, hogy majdnem befejezte a szótárat, és a nyelvtana is előrehaladott fázisban van, mindkettő szorgalomról és kutatásról téve tanúságot.

Tanult társa, a Láma, a leírás szerint messzemenő tudású személy, ugyanakkor rendkívül szerény modor és egyszerű komolyság jellemzi. Csoma úr kutatásai felölelik a környező országok vallásos intézményeit, történelmét, kozmográfiáját stb. A mondottak alapján a hatalmas tibeti gyűjtemények nagyon sok bölceleti rendszert tartalmaznak, amelyek szerinte nagy meglepetéssel fognak szolgálni Európa tudósai számára. Öt kötet tárgya az orvostudomány, és Kőrösi Csoma úr [Mr. Csomo De Koros] megmutatott Gerard doktornak egy általa egybegyűjtött és rendszerezett, négyszáz betegség nevét és leírását tartalmazó katalógust. Csoma úr arról értesült a Lámától, hogy Jeshoo Lompoo-ban [sic, = Tasilhunpo] az emberi testet fanetszetek vagy lenyomatok ábrázolják, hatvan különböző helyzetben. Azt is kifejtette, hogy a litografikus nyomtatás művészete hosszú ideig dívott abban a városban, és hogy Lhászában [Lahassa] a műveltség már nagyon távoli idők óta virágzik.

Csoma úr kunyhója a szerzetesek romantikusan elhelyezkedő lakóhelyei által van körülvéve, akiknek a szertartásairól azt állítják, hogy különösen hasonlítanak a katolikus egyházéihoz. Alant van a Tibeti Enciklopédiát őrző kolostor. Néhány apácázárda is van, de azokban a fegyelem korántsem szigorú.

Teshoo Loompoo és Lhasza ősi városok könyvtáraiban állítólag sok értékes könyv van, amelyeket a világ csak egy olyan géniusz közbenjárásával ismerhet meg, mint a Csoma úr. Ő ég a vágytól, hogy a mongolok földjére jusson, és minden lehetséges kutatást elvégezzen ezen ősi nép történelmére és szokásaira vonatkozóan.

Helyzetét az időjárás kiszámíthatatlan nehézségein, valamint a befolyás és az anyagi források hiányán kívül az is nehezíti, hogy számos bosszantó korláttal kell megküzdenie, a kolostor szolgálatában álló lámák bigottsága miatt, amelynek oka részben a saját hitükből fakadó tudatlanság, részben a gyönyörűen nyomtatott könyveik tartalmának nem ismerete.

Csoma úr annyira szélsőséges módon ragaszkodik a személyét illető elfogatlanságról alkotott nézeteihez, hogy nem hajlandó elfogadni a legcsekélyebb magántermészetű ajándékot sem, azzal a kifogással, hogy nem tudja viszonzni, de beleegyezik abba, hogy hivatalos szervektől fogadjon el segítséget, abból a meggyőződésből kifolyólag, hogy képes azt visszaszolgáltatni az általa megszerzeni szándékozott értékes információk formájában. Még Gerard doktortól sem fogadott el néhány dolgot, amelyek nagy hasznára válnának, és amelyeket a barátja a legkisebb alkalmatlanság nélkül tudott volna nélkülözni. A függetlenséghez való illetén ragaszkodás minden bizonnyal túl messzire megy, hiszen még a lelki ismeretesség elvét követve is, vannak olyan baráti érzéssel felajánlott kis adományok, amelyek elfogadása nem ejtene csorbát a barátságon, és amelyeknek a visszautasítása nem szolgál sem a visszautasító, sem a felajánló javára.

[OIOC / BL, mikrofilm SM 46]

The Bengal Hurkaru & Chronicle, New Series, Vol. IV. N° 117 (1829. nov. 13. péntek, 2. l.)

Ázsiai Társaság

A tegnapi G_vt Gazetteből

A Társaság egy folyó 8-án tartott találkozásán Sir Charles Grey elnök elnökletével - Dr. Smith-et és Mr. Stewart-ot a Társaság tagjává választották. Ezután a következő leveleket olvasták fel: egyet Mr. Csomo De Körös-től elhárítván a Társaság által felajánlott havi illetményt és bármely más segílyt kalkuttai látogatásáig...

[OIOC / BL, mikrofilm SM 31]